

BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİNDE (KÜTÜPHANECİLİKTE) ETİK: KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

Prof. Dr. Bülent Yılmaz*

ÖZET

Bilgi ve Belge Yönetimi (Kütüphanecilik), bireylerin çeşitli nedenlerle gereksinim duydukları her türden bilginin (enformasyonun) elde edilmesi, belirli teknik ve yöntemlerle düzenlenmesi, korunması ve basılı, elektronik vb. ortamlarda erişime sunulması ile ilgili ilke, teknik ve yöntemler üzerine çalışan ve bunları uygulamaya aktaran bir bilgi ve meslek alanıdır. Bilgi ve Belge Yönetimi için temel (ana) işlev bireyleri/toplumu “bilgiye erişirme”dir. Mesleği sağlam temellere dayandıracak ve ona saygınlık kazandırmada katkıda bulunacak Bilgi ve Belge Yönetimi etiği, mesleği icra eder, bireylerin bilgiye erişimini sağlarken insanın değerini koruma adına (etik olarak) yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilke, norm ve kurallar üzerine çalışır. Bu konuda uluslararası ve ulusal mesleki kuruluşların mesleki etik ilkeleri içeren bildireleri bulunmaktadır. Kütüphane, arşiv ve dokümantasyon merkezi gibi bilgi merkezleri bilgiyi bu ilkeler çerçevesinde yönetmeye çalışmaktadırlar.

Bilginin giderek meta durumuna geldiği, elektronik bilgi kaynaklarının yeni bilgilenme araçları olarak yoğun biçimde kullanıldığı, internet gibi güçlü ancak riskli olabilecek bir bilgi ortamının söz konusu olduğu günümüzde bilgi erişime ilişkin etik sorunlar söz konusudur.

Bu bildiride, Bilgi ve Belge Yönetimi etiği tanım, ana işlev, meslekte kime karşı etik davranışın söz konusu olduğu, mesleğin çeşitli hizmet alanlarında etik olmayan durumlar, uluslararası ve ulusal bildireler ve bu bildirelerde yer alan düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları gibi ortak etik ilkeler tartışılmaktadır.

GİRİŞ

Yazının bulunması ve böylece bilginin (enformasyonun) kayıt altına alınma olanağının doğması ile birlikte arşiv-kütüphane kurumu toplumsal bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Büyük ölçüde yönetim olgusunun uzantısı olarak arşiv ve eğitim etkinliğinin uzantısı olarak da kütüphane kurumunun işlev yüklediği, kil tablet, papirüs ve parşömenin temel yazı aracı olduğu ilkçağ uygarlıklarından, kodeks formunda kağıda geçilen ve manastır, dar-ül hikme gibi dinsel kurumlarda işlev yüklediği ortaçağa ve oradan da sanayi devrimi ve bilgi toplumu aşaması ile günümüz elektronik bilgi kaynakları ve hizmetleri dünyasına uzanan serüvende sözü edilen kurumun toplumu bilgi ile buluşturma, bir başka deyişle bilgiyi toplumsallaştırma işlevi değişmemiştir. “Bilgi erişim” olarak kavramsallaştırılabilecek bu işlev tarihsel sürecin her aşamasında uygarlık-kütüphane ilişkisini yaratan bir olgu olmuştur.

Bilginin bireysel ve toplumsal varlık ve gelişmenin temel koşulu olması, yeni bilgi üretmenin mutlaka daha önce üretilmiş bilgiyi kullanmayı gerektirmesi ve dolayısıyla üretim ve tüketiminin giderek artması, onun, denetlenme-düzenlenme-korunma ve kullandırılma zorunluluğunu yaratmıştır. Bilgi ve Belge Yönetimi (eski adıyla Kütüphanecilik) alanının bir bilimsel ve mesleki alan olarak ortaya çıkması sözü edilen ve bizim “bilgi erişim” olarak kavramsallaştırdığımız bu işlevlere yönelik teknik ve ilkeler geliştirilmesi ile gerçekleşmiştir.

Kütüphane, arşiv ve dokümantasyon merkezi gibi bilgi merkezlerinde yaşanan bilgi erişim sürecinin temel ilkesinin bireyin/toplumun gereksinim duyduğu bilgiyi elde etmek, düzenlemek ve ona sunmak olduğu açıktır.

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesi.

E-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr

Bilgi ve Belge Yönetimi (Kütüphanecilik) alanına ilişkin mesleki etik ilkelerin, dolayısıyla etiğin sözü edilen sürecin insanın değerini koruma temelli gerçekleşmesini sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, kütüphane, arşiv ve dokümantasyon merkezi gibi bilgi merkezlerinde bilgiyi toplumsallaştırmanın etik temellendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

MESLEKİ ETİK VE BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ETİĞİ: TEMEL KAVRAMLAR

Bilindiği gibi, insan, kendisini diğer canlılardan farklılaştıran bazı yapısal özellik ve olanaklara sahiptir. İnsanın değerini oluşturan bu olanak ve özelliklerin korunması ve geliştirilmesinde bir takım ilkelerin oluşturulması ve uygulanmaya çalışılması önemlidir. Kuçuradi (1988:40; 2009: 58)'nin belirttiği üzere, insanın değerini koruyan bu ilkeler, etik ilkeler olup yaşamın her alanında gerçekleşen insan ilişkilerinde söz konusudur. Kısaca, Kuçuradi (2009: 58-60)'ye dayanarak, etik ilkeleri, “insanın değerini korumak adına yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilkeler” olarak tanımlamak olanaklıdır. İnsanın değerinin korunması sorununun yaşamın her alanı için geçerli olması meslek etiklerinin oluşmasında da başlıca etken gibi görünmektedir. Bir başka deyişle, kişilerarası ilişkilerin gerçekleştiği her alanda insanın değerinin çiğnenmesi olasılığı etik ilkelerin her alana uyarlanması ve uygulanması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

“Bir kimsenin yaşamını sürdürmek, geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş, uğraş” (TDK 1983:826) olarak tanımlayabileceğimiz **meslek** olgusunun kişilerarası ilişkilerin gerçekleştiği ve hemen her kişi için söz konusu olduğu söylenebilir. Meslek etiğini, yukarıdaki yaklaşım çerçevesinde, “bir iş-uğraş alanında insanın değerini korumak adına yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilkeler” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Tepe (2000: 1-4)'nin, böylesi bir tanımın meslek etiklerini “norm koyma ve davranış kuralları oluşturma”ya götürebileceği ve bunun da felsefi bir disiplin olarak etiğe uygun düşmeyebileceği endişesine karşın, aynı yazarın meslek etiklerini “insanın değeri” bağlamında temellendirmenin bu konuya ilişkin sorunları aydınlatmada “elverişli bir yol olacağı” belirlemesi önemli görünmektedir. Meslek normlarının etik olanak ve sınırlarını değerlendiren çalışmasında, Yetişken (2005: 73), meslek normları kavramını, “ bir mesleği icra ederken etik açıdan genel olarak yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilke, kural ve değer yargıları” anlamında kullanıldığından söz etmektedir. Etik sınırları tartışırken de farklı meslek alanları için türetilen normların *bilgisel nitelikli* ortak bir *etik belirleyiciye* dayanıp dayanmadığını sorar. Bu çalışmada, insanın değerini korumaya çalışan etiğin meslek etikleri için ortak bir belirleyici olabileceği varsayımından hareket edilmiştir. Dolayısıyla, yine bu çalışmada **mesleki etikten** anlaşılan, “*etiğin temel belirleyici olarak kaynaklık ettiği ve bir mesleği icra ederken insanın değerini korumak adına etik açıdan genel olarak yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilke, norm, kural ve değer yargılarıdır.*” Çünkü, Yetişken (2005: 74)'in de belirttiği üzere, “etik olarak nitelendirilebilecek meslek normlarının, bir mesleğin icra edilmesi sırasında insanın değerinin çiğnendiği durumların saptanması sonucunda türetildiğini ya da bu değer çiğnenmesi olasılığını önceden ortadan kaldırmak amacıyla türetildiğini söylemek mümkün görünüyor.”

Bilgi ve Belge Yönetimi (Kütüphanecilik) dünyada her türden kayıtlı bilgiyi (enformasyonu) elde etme, çeşitli tekniklerle düzenleme, koruma ve gereksinim duyanlara sunma işinin ilke ve yöntemlerini oluşturmaya ve geliştirmeye çalışan bir bilgi alanıdır. Kütüphane, arşiv gibi bilgi merkezlerinde gerçekleştirilen işlem ve hizmetler de sözü edilen ilke ve yöntemlerin yaşama geçirildiği mesleki alanı ifade etmektedir. Dolayısıyla, Tepe (1997: 30)'nin mesleki etiğin yanıt aradığı sorular bağlamında dile getirdiği “insanların belirli bir mesleği yaparken genel olarak ne yapıp ne yapmamaları gerektiğine ilişkin sorulardır; yani, belirli bir tek tip durumda yapılması ve yapılmaması gerekeni soran sorulardır” biçimindeki belirleme Bilgi ve Belge Yönetimi alanı için de geçerli sayılabilir. Çünkü, sözü edilen alan da Kuçuradi (2006:5)'nin tanımlamasıyla, insanların başka insanlarla ve kendileriyle ilişkilerde buldukları, bu ilişkilerdeki eylemlerinde değer ve normlara ilişkin sorunlarla karşılaştıkları ve etiğin bu sorunlara ışık tutabileceği bir meslek alanıdır.

Gerek Bilgi ve Belge Yönetimi alanı ve gerekse bu alanın uygulamaya aktarılması anlamında Bilgi ve Belge Yönetimi mesleği için **temel ilke** ya da aynı anlama gelmek üzere **ana işlev** “bilgi erişim”dir. Bilginin toplumsallaştırılması ya da toplumun/bireylerin bilgi gereksinimlerinin karşılanması biçiminde tanımlayabileceğimiz bu ana işlev ilgili alanın hem bilimsel hem de mesleki boyutuna temel özelliğini kazandırır. Bir başka deyişle, “bilgi” olgusu üzerine temellenmiş bu alan ve mesleği bilgi-birey/toplum ilişkisini “bireyleri kayıtlı bilgiye eriştirerek sağlama” ana ilkesi/işlevi biçimlendirir. Sözü edilen mesleğin gerçekleştirilmesi (icra) sürecinin bütün işlem ve hizmetleri “gereksinim duyan herkese bilgi sağlama” ana hedefine dayanır. “Bilgi erişim” olarak kavramsallaştırdığımız *ana işlevin* aynı zamanda bu alana ilişkin meslek etiğinin de temel ilkesini oluşturduğu söylenebilir. Bilgi ve Belge Yönetimi mesleği için etik davranma bu meslek içinde gerçekleştirilen bütün işlem ve hizmetlerde “bilgi erişim” ilkesini yaşama doğru ve yeterli biçimde

geçirme çabası ya da bu ilkeye uygun davranma anlamına gelir. Genel olarak, hangi bilginin, kim tarafından, hangi ortamda (formatta) ve hangi ölçüde istendiğine bakılmaksızın kişinin/toplumun bilgi gereksiminin olanaklıysa karşılanması ilkesi “yapılması gerekeni” ve engellenmesi ya da olanaklı olduğu halde karşılanmaması ise “yapılmaması gerekeni” anlatır. Elbette bilgi erişim kavramı, yalnızca bilginin sunumunu değil, sunum aşamasına kadar gerçekleştirilen bütün işlem ve hizmetleri kapsamaktadır. Kullanıcıya sunulacak bilginin seçimi, sağlanması (elde edilmesi), düzenlenmesi (organize edilmesi) ve korunması bu bağlamda ele alınabilecek aşamalar. Kişinin bilgi ile buluşturulması (bilgiye erişirme) etik ilkesine uygun davranma ya da davranmama burada sıralanan bütün işlem ve hizmet alanlarında söz konusu olabilmektedir. Böyle bakıldığında **Bilgi ve Belge Yönetimi etiği**, “*bireylerin/toplumun bilgiye erişimini sağlama ve bilgi gereksinimlerini karşılamada insanın değerini koruma adına yapılması ve yapılmaması gerekenlere ilişkin ilke, kural ve normlara dayanak oluşturan değerler*” olarak tanımlanabilir. Sözü edilen etiğin, Bilgi ve Belge Yönetimi alanının temellendirilmesine ve mesleğin toplumsal saygınlığına katkı sağlayacağı söylenebilir.

BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ İŞLEM VE HİZMETLERİNDE ETİK

Diğer meslek alanlarında olduğu gibi Bilgi ve Belge Yönetimi alanında da etiğe uygun davranmanın bilgi sorunu ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, Bilgi ve Belge Yönetimi mesleğinde etik davranma a) insanın değeri bilgisine b) mesleğin bilgisine yeterince sahip olmayı gerektirmektedir. İnsanın değeri bilgisi ile mesleki bilgiye sahip olmayan bir kütüphaneci istese de büyük olasılıkla etik davranamayacaktır. Kısaca, insanın gerektirdiği ölçüde değer bilgisine ve mesleğin gerektirdiği ölçüde de mesleki bilgi ve beceriyi sahip olmak etik davranmanın temel koşullarındandır. Subaşıoğlu (1997: 101), mesleki bilgi ve beceriyi mesleki yetenek ve sorumluluk olarak ele almakta ve önemini bu unsurun mesleği yüceltmesi noktasında görmektedir.

Bilgi ve Belge Yönetimi mesleği çerçevesinde kabaca dört gruba etik davranma söz konusu olabilir. Bir başka deyişle, ilgili alanda dört grup insanla etik ilişki söz konusu olabilir. Bunlar;

1. Kullanıcılar,
2. Yöneticiler,
3. Personel,
4. Meslektaşlardır.

Dünyada Bilgi ve Belge Yönetimi alanında yönlendirici yapısı ve gücü nedeniyle lider sayılan Amerikan Kütüphane Derneği ALA'nın 1981 yılında yayımlanan “Mesleki Ahlak Bildirgesi” (Tonta ve Çelik 1996:80-81)'nde yer alan bazı ilkeler sözü edilen dört gruba ilişkin etik davranma konusuna ışık tutmaktadır. Kütüphanecilerin bilgi erişim amacıyla en üst düzeyde hizmet vermeleri gerektiği, kütüphane kullanıcılarının özel yaşamlarına saygı, alt ve üst ilişkilerinde fırsat eşitliği ilkelerine bağlı kalınması ve bilgi sağlamada meslektaşları ile işbirliği ve dayanışma içine girmesi yukarıda sıralanan gruplara ilişkin etik ilkeler arasında sayılabilir. Subaşıoğlu (1997: 105) bu dayanışmayı kütüphaneci-kütüphaneci ilişkisinde görmektedir.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında mesleki etikle ilişkilendirilen en önemli kavramlardan birisi **düşünce özgürlüğüdür**. “Kişilerin düşüncelerini açıklama ve düşünce ürünlerine erişme olanağına sahip olmaları” olarak tanımlanabilecek düşünce özgürlüğü bu alanın temel ilkesi/ana işlevi olan “bilgi erişim” ile doğrudan ilgilidir. Kütüphane kurumu düşünce ürünü olan bilgi kaynaklarını dolayısıyla bilgiyi kişiye sağlamakla sorumludur. Bilginin üretiminin ve dolaşımının siyasi, ideolojik, ticari, dinsel ya da ahlaksal nedenlerle yasaklanması sansür anlamına gelir ki, bu, kütüphane kurumunun sunacağı bilgiyi elde etmesini engelleyen bir durumdur. Bu nedenle düşünce özgürlüğü kütüphane kurumu için bir varlık koşuludur. Düşünce özgürlüğünün olmadığı ya da çeşitli ölçülerde kısıtlandığı bir yerde bilgi kaynağını elde edemeyeceği ve/veya kullanıcıya sunamayacağı için kütüphane kurumunun bilgi erişim ilkesini gerçekleştirilmesi olanaklı olamayacaktır. Bundan dolayı kütüphaneciler için mesleki bağlamda etik davranmak düşünce özgürlüğü ilkesine uygun davranmak anlamına gelir. Gerek IFLA (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu, IFLA 2009), ALA, LA (Library Association) gibi uluslararası mesleki kuruluşların gerekse Türk Kütüphaneciler Derneği TKD'nin (TKD 1996) mesleki etik ilkelerinde düşünce özgürlüğüne öncelikli yer verilir. Hatta bu ilkelerde kütüphanecilerin sansüre karşı mücadele etmeleri ve bu konuda çeşitli kuruluşlarla işbirliği yapmaları önerilir. Keseroğlu (1996) ve Kızılkın (1988) düşünce özgürlüğü-kütüphanecilik ilişkisini farklı boyutlarıyla tartışmaktadırlar.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında mesleki etik kapsamında değerlendirilen bir başka konu **teelif (entelektüel mülkiyet) haklarıdır**. Kütüphane ve arşiv gibi bilgi merkezleri kişilerin ürettikleri bilgilerin onların irade, izin ve istekleri dışında ticari amaçla kullanılmasına aracılık etmez ve olanak sağlamazlar. Bu çerçevede,

kütüphaneciler “korsan” olarak tanımlanan ve üreticisinden izinsiz çoğaltılan yayınları satın almaz ve kütüphaneye sokmazlar. Aynı biçimde, onlar fotokopi de dahil çeşitli biçimlerde bilgi kaynaklarının izinsiz çoğaltılmalarına hoşgörü ile bakamazlar. Yazarın emeğinin çalınması anlamına gelen bu tür izinsiz çoğaltma ve satma işlemleri zaman zaman kütüphaneler için ciddi etik sorunlara neden olabilmektedir. Özellikle, son dönemlerde kütüphanelerde giderek yaygınlaşan elektronik kaynak ve hizmetler telif (entelektüel mülkiyet) hakları konusunda yeni yorumlar gerektiren durumlar yaratabilmektedir. Ancak, bu tür gelişmeler kütüphanelerin telif hakları konusundaki temel ilkesini değiştirmemiştir.

Kütüphane ve arşiv gibi bilgi merkezlerinde “bilgi erişim” temel ilkesini yaşama geçirmek için birçok işlem ve hizmet gerçekleştirilmektedir. Bütün bu işlem ve hizmetlerde etik durum ve sorunlar söz konusu olabilmektedir. Söz konusu işlem ve hizmetlerde etik sorunlara neden olan durumlar bilgi kaynaklarının seçiminden kullanıcıya sunulmasına kadar geçen sürecin bütün aşamalarında görülebilmektedir. Ancak sürecin bütünü için geçerli olan **temel etik ilke** “*bilgi ve belge yönetimi hizmetini bu hizmetin gerektirdiği tam bilgi ve beceri ile (profesyonelce) yapmaktır*”. Süreç içinde ortaya çıkan birçok etik sorunun kaynağında bu temel ilkeye uygun davranmamak olduğu söylenebilir. Hauptman (1988) bu işlem ve hizmetleri mesleki etik bağlamında yedi ana başlıkta incelemektedir.

Bilgi ve Belge Yönetimi çerçevesinde gerçekleştirilen hizmet sürecinin başında bilgi merkezinde kullanıma sunulacak bilgi kaynaklarının seçimi ve sağlanması yer almaktadır. “**Derme (koleksiyon) geliştirme**” olarak adlandırdığımız bu işlem sırasında bilgi merkezi için kaynakların nesnel mesleki ölçütler yerine siyasi, ideolojik, ticari ve dinsel kaygılar gibi kişisel/öznel ölçütler temelinde seçilmesi ve dolayısıyla sansür uygulanması yaygın olarak görülebilen etik sorunlar arasında bulunmaktadır. Bilgi erişim ilkesini yok eden bu uygulama bu alan için tanımlanan düşünce özgürlüğü kavramının içeriğinde yer alan “bütün düşünce ürünlerine özgürce erişimi” engellediği için ciddi bir etik sorundur. Derme geliştirme sürecinde kullanıcıların kaynak istekleri arasında ayırım yapmak, kaynakları sağlayan satıcı firmalar arasında ayırıcı davranmak, sağlanacak kaynaklar için öncelikleri doğru belirlememek ve gereksiz yayınları satın almak, kaynaklara gereksiz yere yüksek fiyat ödemek ve bu kaynak alım işlemlerinden kişisel maddi kazanç sağlamak etik sorun yaratan diğer bazı durumlardır.

Kataloglama-sınıflama ve indeksleme gibi teknik işlemlerin gerçekleştirildiği **bilginin düzenlenmesi aşamasında** da bazı etik sorunlar yaşanabilmektedir. Bilgi erişim ilkesini doğrudan ilgilendiren ve sansürcü bir niyetle bilgi kaynaklarına yanlış konu numaraları vermek, sınıflama (konu numarası verme) işlemini özellikle bazı kaynaklar için bilinçlice geciktirmek ve hatta hiç yapmamak, teknik işlemleri bitirilen materyalleri rafta yanlış yere yerleştirmek ve kütüphaneler arasında işbirliği temelinde geliştirilen ortak toplu kataloglara katkıda bulunmamak-hep yararlanıcı konumunda bulunmak gibi durumlar bu aşamaya ilişkin etik sorunlar anlamına gelmektedir.

Seçilen, elde edilen (sağlanan) ve düzenlemesi yapılarak rafa yerleştirilen (kullanıma sunulan) bilgi kaynaklarının **ödünç verme işlemleri** de konu bağlamında ele alınması gereken bir başka aşamadır. Bir kullanıcının ödünç aldığı kaynakların neler olduğu bilgisini başkasına vermek ya da aranan bir kaynağın kimin üzerinde olduğunu açıklamak, bilgi kaynaklarını ödünç verme süresinde ya da ödünç verilebilecek materyal sayısında kullanıcıya göre ayırım yapmak ve geri verilme süresi dolmuş kaynaklar için kullanıcılardan farklı ceza ücretleri almak bu aşamaya ilişkin etik sorun yaratan durumlara örnektir.

Danışma (referans) hizmetleri kütüphanelerde personel ile kullanıcıların ilişkide buldukları en yoğun hizmet alanlarından birisidir. Kullanıcıların gereksinim duydukları konularda doğrudan bilgi ya da kaynak-belge isteminde buldukları bu hizmet bölümünde de etik açıdan sorun yaratan durumlar söz konusu olabilmektedir. Kullanıcının gereksinim duyduğu bilgiyi onun istediği kapsamda, hızlı ve doğru biçimde bulmamak, kullanıcıya doyurucu yanıt ver(e)memek, bulunan bilgi için iyi-kötü, yararlı-zararlı gibi kişisel değerlendirmeler yaparak kullanıcıya vermemek, sınırlı bölümünü vermek, onu bu bilgiyi istemekten ve bulmaktan vazgeçirmeye çalışmak mesleki etik adına önemli olumsuzluklar anlamına gelmektedir.

Kütüphanelerde **personel politikası** ya da personele ilişkin tutum ve davranışlar etik sorunların söz konusu olabildiği durumlar yaratmaktadır. İşe almak için personel seçiminde, personelin yükseltilmesi, ödüllendirilmesi ve cezalandırılmasında, görev dağılımı yapılmasında, değerlendirilmesinde, işten çıkarılmasında yetkili yöneticilerin öznel tutum ve yaklaşımları ile keyfi uygulamaları mesleki etik açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır. Aynı biçimde, kütüphanede çalışanların iş güvenliği, özlük hakları ile ilgili sorunları sürüncemede bırakmak, bu konuda personel arasında ayırım yapmak, alt personel özel işler yaptırmak, işte özel iş yapmak ve kişisel işler nedeniyle işe gelmemek ve geç gelmek etik olmayan davranış örnekleri olarak sıralanabilir.

Kütüphane ve arşiv gibi bilgi merkezlerinde gerçekleştirilen **diğer bazı işlem ve hizmetlerde** de etik ya da etik olmayan davranış söz konusu olabilmektedir. Hizmet veren kütüphanecinin bunu nazik biçimde yapması, bilgi, beceri ve kişiliği ile güven verici olması, kendisini sürekli geliştirmesi, verdiği hizmet niteliğinin yüksek olması, mesleki derneğe/derneklere üye olması ve kullanıcıların kişisel özelliklerine göre davranmaması genelde beklenen etik davranış örnekleri olarak düşünülebilir.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında diğer birçok alanda olduğu gibi etik ilkeler genelde mesleki dernekler tarafından geliştirilmekte ve çeşitli yaptırımlarla uygulamaya yansıtılmaya çalışılmaktadır. IFLA (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu), ALA (Amerikan Kütüphane Derneği) ve LA (İngiliz Kütüphane Derneği) etik ilkeler geliştirilmesi açısından uluslararası etkisi olan önemli mesleki sivil toplum kuruluşlarıdır. Özellikle, IFLA'nın duyarlılığı ve ALA'nın Mesleki Ahlak Bildirgesi (ALA 1995) bu konuda dikkat çekicidir. Türkiye'de bu alan için 1996 yılında geliştirilmiş etik ilkeler Türk Kütüphaneciler Derneği'ne aittir. Dünyada çok sayıda ülke ulusal mesleki dernekleri tarafından etik ilkeler geliştirmiştir. Gerek IFLA ve ALA'nın gerekse diğer ülkeler ve TKD'nin etik ilkeleri incelendiğinde şu noktalarda ortak duyarlılığın bulunduğu görülmektedir:

1. Herkesi hiçbir ayırım gözetmeksizin bilgiye eriştirmek.
2. Düşünce özgürlüğünden yana ve sansüre karşı kesin tutuma sahip olmak.
3. Telif haklarına uygun davranmak.
4. Bir kullanıcının kütüphanede aradığı, aldığı bilgiler ya da ödünç aldığı materyallerle ilgili olarak bir başkasına bilgi vermeyerek kullanıcıların özel yaşamlarına saygı hakkını korumak.
5. Mesleğini uygularken haksız çıkar sağlamamak ve kişisel çıkarlarını mesleki çıkarlarının önünde tutmamak.
6. Ast ve üst personelle yönetsel ilişkilerde adaletli davranmak.
7. Mesleki işbirliği ve dayanışmaya özen göstermek.

Bazı durumlarda mesleki etik ilkeler bildirelerinin davranış normlarına dönüştürüldüğü, birer “yönerge” niteliği kazandığı da görülmektedir (LA 2009). Hatta bu konuda el kitabı niteliğinde yayınlar dahi hazırlanmaktadır (Mc Menemy, Poulter ve Burton 2007). Ancak yukarıda sıralanan ortak ilkeler mesleğin etik çerçevesi konusunda fikir vermektedir.

SONUÇ

İnsanın varlık ve varlığını geliştirme koşulu sayılan bilginin kayıt altına alınarak kalıcı kılınması ve gelişim için kullanılma olanağının yaratılması ciddiye alınması gereken bir insanlık etkinliğidir. Bu etkinlik alanının sağlam temellere oturtulması, toplumsal kabulünün sağlanması ve saygınlığa kavuşturulmasının onun etik bağlamda değerlendirilmesi ve güçlendirilmesine de bağlı olduğu kabul edilmelidir. Kütüphanecilerin bu konudaki çabalarını daha sistematik biçimde geliştirmeleri gerektiği açıktır.

Etiğin genel olarak “iyi” olmayı, meslek etiğinin “o meslekte iyi olmayı” ve Bilgi ve Belge Yönetimi etiğinin de “bilgi ve belge yönetimi hizmetlerinde iyi olmayı” sağlayacağı söylenebilir. “İyi” olmanın en önemli boyutunun “bilgi sorunu” ile ilgili olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- ALA (1995). “Code of Ethics”, (<http://www.ala.org>, 8.4.2009)
- Hauptman, R. (1988). *Ethical Challenges in Librarianship*. Oryx Pres, New York.
- IFLA (2009). (www.ifla.org, 6.4.2009)
- Keseroğlu, H. (1996) “Hoşgörü, Düşünce Özgürlüğü ve Kütüphaneler”, Yaşar Tonta-Ahmet Çelik (Ed.). *Bilgi Edinme Özgürlüğü TKD*, Ankara, s. 14-21.
- Kızıllan, Z. (1988). “Düşünce Özgürlüğü ve Kütüphanecilik”, *Türk Kütüphaneciliği* cilt 2, sayı 4, s. 159-165.
- Kuçuradi, İ. (1988). *Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2009). *Çağın Olayları Arasında*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Library Association (2009) *Library Association's Code of Professional Conduct*. (<http://www.lahg.org.uk>, 8.04.2009)

- McMenemy, D, Poulter, A. Ve Burton P. F. *A Handbook of Ethical Practice*. Chandos Publishing, Oxford.
- Subaşıoğlu, F. (1997). “Kütüphanecilik Mesleğine Etiksel Bir Yaklaşım”, *Türk Kütüphaneciliği* cilt 11, sayı 2, s. 96-112.
- TDK (1983). *Türkçe Sözlük*. 7. bs. TDK, Ankara.
- Tepe, H. (1997). “Ahlak, meslek ahlakı ve etik”, B. Yılmaz (Ed). *33. Kütüphane Haftası Bildirileri (31 Mart -6 Nisan 1997) TKD, Ankara, s. 126-133*
- Tepe, H. (2000). *Etik ve Meslek Etikleri:Tıp, Çevre,, İş, Basın, Hukuk ve Siyaset*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- TKD (1996). “Mesleki Ahlak İlkeleri”. (www.kutuphaneci.org.tr, 10.04.2009)
- Tonta, Y. – Çelik, A. (Ed.) (1996). *Bilgi Edinme Özgürlüğü*. Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara.
- Toplu, M. (2007). “Kütüphaneciliğin Etik Sorunu ve Türkiye Yaklaşımı”, *Türk Kütüphaneciliği* cilt 21, sayı 2, s.186-217.
- Yetişken, H. (2005). “Meslek Normlarının Etik İmkan ve Sınırları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* cilt 22, sayı 1, s. 73-78.